

KOMPOZITSIYA

**BOLALAR MUSIQA VA SAN'AT MAKTABLARI
UCHUN O'QUV DASTURI**

KOMPOZITSIYA

BMSM dasturida «kompozitsiya» mavzusi ikki yoʻnalishda taqdim etiladi: dastgoh va amaliy. oʻ oʻ

Vizual inʼikos bilan bogʻliq tasviriy sanʼat turlari: qalamtasvir, rangtasvir va haykaltaroshlik. Ushbu sanʼat tekislikda (qalamtasvir, rangtasvir) va fazoda (haykal) tasvirni yaratadi.

Mustaqil maʼnoga ega boʻlgan rasm, estamp, haykaltaroshlikni yaʼni har qanday badiiy ansambl bilan bogʻliq boʻlmagan asarni dastgohli asar deb ataymiz. Taʼrif «mashina» soʻzidan kelib chiqqan (rasm uchun mozaik, estamplar uchun bosma matbuot, haykal mashinasi), uning yordamida ish yaratiladi. Rasm yoki estampning joylashtirilgan ramkasi uning izolyatsiyasini va mustaqil badiiy ahamiyatini taʼkidlaydi.

Tasviriy sanʼatda janr tushunchasi mavjud. Janr - muayyan mavzular doirasi bilan cheklangan sanʼat sohasi: portret, landshaft, natyurmort, tarixiy, jang, maishiy hayot. Janr tushunchasi asosan dastgoh rasmlari va grafikalar bilan bogʻliq.

Dastgohli kompozitsiya - turli mavzularda hikoyalar bilan ishlashni nazarda tutadi. Bunga kitobdagi illyustratsiyalar, mavzuli kompozitsiyalar va tasavvurda ishlash kiradi. Dastgohli kompozitsiyasi ustida har qanday grafik hamda rangli materiallardan foydalanish mumkin.

Undan tashqari juda hajmli – amaliy-dekorativ sanʼat turi ham mavjud. Ularga badiiy ravishda mebel, idish-tovoq, kiyim-kechak, mato, gilam, kashta tikish, zargarlik buyumlari va boshqalar kiradi. Bu sanʼat turi milliy anʼanaviy sanʼatini ham oʻz ichiga oladi.

Amaliy kompozitsiya – amaliy-dekorativ sanʼat koʻnikmalarini rivojlantirishdir (turli materiallar va texnologiyalar bilan ishlash). Taʼlim jarayonida oʻqituvchining ixtiyoriga koʻra, baʼzi vazifalar birlashtirilishi va bir-birini toʻldirishi mumkin.

Hayotiy taassurotlarning majoziy timsoli qobiliyati bolalar ijodiyoti va umuman ijodkorlik uchun juda muhimdir. Uning xilma-xilligidagi hayot bolalar ijodining manbai boʻlib xizmat qiladi, bu esa oʻz navbatida bizni oʻz gʻoyalari va gʻoyalari bilan tanishtiradi.

Oʻqituvchi bolalar bilan ishlashning oʻziga xos xususiyatlarini tushunishi va ular bilan izchil ishlashi kerak. Bolalar ijodiyoti jarayoni uch bosqichga boʻlinishi mumkin:

Birinchi bosqich - sanʼat asarlari (rasmlar, kitoblar, filmlar, multfilmlar, fotosuratlar, hikoyalar va boshqalar) tushunchasi bilan bogʻliq. Ular bolada badiiy tasvirlar paydo boʻlishini ragʻbatlantiradilar.

Ikkinchi bosqich - bu aslida ijodkorlik jarayoni, bu toʻgʻridan-toʻgʻri dizaynning paydo boʻlishi va uning amalga oshirilishi bilan bogʻliq. Jarayonning oʻzi juda tez. Ijodiy harakat «bir nafasda»sodir boʻladi. Bola oʻz his-tuygʻulariga tez tushadi, bir vaqtning oʻzida asar yaratadi.

Mavzu, texnika, yoki ishda yangi element, yangi faoliyat uchun fikr yaratilgan boʻlsa, bolalarda asarlarning paydo boʻlishi muvaffaqiyatli boʻladi. Bu bolalar bilan ishlashning oʻziga xos xususiyati. Oʻqituvchi «yangi mahsulotlar»ning noqulay

zaxirasiga ega bo'lishi kerak. Eng muhimi, mashg'ulotlarda erkin va quvonchli muhit yaratishdan iboratdir. «Kompozitsiyalar» ni yaratishda bolalar qulay, quvnoq va ijodiy jarayonga sherik o'qituvchi tomonidan jalb qilingan bo'lishi kerak.

«Ishlamayotgan» fikr o'quvchida paydo bo'lganida o'qituvchi bilan birgalikda «sehrli tayoq» qalam bilan «hamma narsa yaxshi» qilish orqali bartaraf etiladi.

Uchinchi bosqich - materiallar bilan o'zaro ta'sir (bo'yoqlar, bo'yoqlar, markerlar, plastika va boshqalar). O'qituvchi materialning barcha jozibasini aniq ko'rsatadi.

Namunalarning doimiy mexanik takrorlanishi bilan badiiy fikrlashning stereotipik uslubi rivojlanadi. Tasvirning ifodasi yo'qoladi. Xavf shundaki, bola na'munalarsiz mustaqil ravishda o'ylay olmaydi.

Rassomning ishi - har doim bastakorning ishidir. Ushbu mashaqqatli ishda asosiy narsa tasavvurning faoliyati va aqliy yuksalishi hisoblanadi. San'at tili shartli va har bir turda o'ziga xos - raqs, musiqa, rasm an'anaviy usullar va estetik ifoda usullari bilan to'la.

Biroq, mavjud bo'lgan shaklda o'quvchilarga etkazilishi kerak bo'lgan umumiy asosiy tushunchalar va ta'riflar mavjud. Vazifalar bolalar ushbu tushunchalarni amalda tushunish va o'rganish uchun yaratilishi kerak.

Estetika (yunon tilidan "Aisthetikos" his - tuyg'u, hissiy) - go'zallikning mohiyati haqidagi ta'limot. XVIII asrda Baumgarten estetikani «hissiy bilim» fani, I. Kant esa uni «umuman hissiyotlilik qoidalari» fani sifatida aniqladi.

Kompozitsiya (lotincha "composition") - muayyan g'oyaga muvofiq turli qismlarni bir butunga birlashtirish, biriktirishni anglatadi. Tasviriy san'atda kompozitsion rasm tekisligi va tasvirining to'g'ri munosabatlaridir.

Rasm tekisligi - tasvir qo'llaniladigan chegaralarga ega bo'lgan har qanday sirt.

Kompozitsiya ko'rinishi - fazoviy (ko'p qirrali): Rasmda old, o'rta va uzoq rejalar mavjud.

Kompozitsiya ko'rinishi - tekis (bir qirrali): Tasvir rasm tekisligini buzmaydi.

Kompozitsiya turi – yopiq:

Harakatsizlikni, barqarorlikni uzatish uchun yopiq (statik, yopiq) kompozitsion eng mos keladi. Markazga yo'naltirilgan chiziqlarning asosiy yo'nalishlari, simmetriyani hisobga olgan holda doira, kvadrat, to'rtburchak shaklida qurish bilan tavsiflanadi.

Kompozitsiya turi – ochiq:

Makon hissi ochiq kompozitsion orqali uzatiladi. Chiziqlarning asosiy yo'nalishlari markazdan. Odatda, bir nechta kompozitsion tugunlar quriladi, ritm ishlatiladi.

Format - tasvir maydonining chegarasi. Eng keng tarqalgan rasm formatlari to'rtburchaklar (vertikal, gorizontal), kvadrat, yumaloq, tasvirlar. To'rtburchak, vertikal ravishda cho'zilgan format, balandlik, yuqoriga intilish hissi beradi. Landshaft format murakkab ko'p qirrali kompozitsiyalar uchun qulay. Ko'pincha oltin qismning to'rtburchaklar shakli (tomonlarning muayyan nisbati) ishlatiladi. U eng muvozanatli va yopiq bo'ladi. Yumaloq va kvadrat formatlar statik kompozitsiyalar uchun yaxshi. Tasvirlar formati uchun ehtiyotkorlik bilan tayyorlangan kompozitsiya talab qilinadi.

Simmetriya - yunon tilidan «mutanosiblik» deb tarjima qilingan. Qadim zamonlardan beri uyg'unlik va go'zallik holati.

Simmetriya o'qi - ob'ektni, elementni, hodisani ikkita teng qismga ajratadigan shartli chiziq.

Asimmetriya - ob'ektda, elementda, hodisada simmetriya elementlarining yo'qligi. Plastik shakldagi dinamikani beradi.

Dinamika – bu harakat. Tasviriyl san'atda harakat ifodalanishi mumkin:

- a) diagonal chiziqlar
- b) harakatlanuvchi ob'ekt oldida bo'sh joy
- c) harakatning avj nuqtasi

Statik tinchlik - Tasviriyl san'atda ifodalanishi mumkin:

- a) vertikal yoki gorizontal chiziqlar
- b) markazga joylashtirish
- c) simmetriya, muvozanat

Muvozanat - barcha elementlar bir-biri bilan muvozanatlashganligi.

Ritm - muayyan ketma-ketlikda har qanday elementlarning o'zgarishi, turli xil tasvirlar va shakllarni tartibga solishga olib keladigan eng muhim vosita.

Kontrast - bu keskin farq. San'atda ifodalashning asosi:

- a) katta-kichik
- b) shar-kub
- c) qora-oq
- d) yaxshi-yomon

Nyuans - kichik farq. San'atdagi inoyat va murakkablikning asosi:

- a) oq oppoq rangda

Siluet - bu chiziq yoki nuqta bilan ifodalangan shakl yoki ob'ektning tekis tasviri.

Oltin qism – (oltin nisbat va garmonik bo'linish) qadimgi davrlardan beri rassomlar va olimlarni hayratga soladi, tabiatdagi matematik munosabatlarning

mavjudligi koinotning ilohiy tartibiga dalil sifatida qaraldi. Matematika va geometriyadan olingan qat'iy qoidalar arxitektura, rasm va musiqada qo'llanilgan. Oltin qism uchburchakning ikki tomoni orasidagi ABC tomonlari bilan munosabatlarni tasvirlaydi, bu yerda AB-qisqa tomon, BC-uzun tomon. $AB:BC = BC:AC$. Bu nisbatlarda bilan «oltin to'rtburchak» foydalanish uchun, uning tomonlar 5x3, 8x5, 21x13 bo'lishi kerak, va shuning uchun taxminan 1,618 ideal nisbati bilan, yunon harfi j ramzi bo'lgan. Bu raqamlar Fibonachchi ketma-ketligini tashkil qiladi: 0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13 (birinchi ikki raqam quyidagi summa bo'yicha tengdir va hokazo). Ushbu munosabatlar go'zallikning ilohiy o'lchamlarini yetkazganligi sababli, rassomlar ularni chizmalar, haykaltaroshlik, arxitekturada nisbatlar uchun asos sifatida ishlatishgan.

Oltin qismning qoidasi - tasvirning eng muhim elementi taxminan 1/3 masofada joylashgan.

Syujet - asosiy element joylashgan umumiy tarkibdagi joy.

Syujet aniqlangach, eskizlar ustida ish boshlanadi. Birinchi eskizlar kichik hajmda amalga oshiriladi. Kichik formatda asosiy kompozitsion qurilishni o'rnatish, tomoshabinning asosiy e'tiborini jalb qilishi kerak bo'lgan mazmunli markazni topish osonroq.

O'quvchilarga kompozitsiya tarkibida ortiqcha narsa bo'lmasligi kerakligini tushuntirish kerak. Har bir tafsilot umumiy ma'noda o'z mazmuniga ega bo'lishi kerak.

Sketchda varaqning formati, tasvir hajmi, nuqtai nazari, ufqning balandligi, kompozitsiyaning muvozanati, shuningdek, sketchda rangli yechim bo'lishi kerak.

Rang - tasvirning barcha rang elementlari o'rtasidagi munosabatlarning tabiati, ranglarning uyg'unligi va go'zalligi.

Kompozitsiyada ishlash jarayonida o'quvchilar uslub(stil) va stilizatsiya kabi tushunchani o'rganadilar.

Uslub(stil) - muayyan davrdagi san'at asarlarining mafkuraviy va badiiy xususiyatlarining umumiyliigi. Uslublarning paydo bo'lishi va o'zgarishi jamiyatning tarixiy rivojlanishi (masalan, Gotik davri, klassitizm, barokko, romantizm, ampir va boshqalar) bilan belgilanadi. Uslubning milliy komponenti (Xitoy, Sharq miniatyurasi, Misr va boshqalar) agar ularning ijodkorligi yorqin shaxsiy xususiyatlarga(kubizm, impressionizm, surrealizm, suprematizm va boshqalar)ega bo'lsa, san'atkorlar guruhi yoki bir rassomning uslubi haqida gapiradi.

Stilizatsiya - ma'lum bir ijtimoiy muhit, millat, davr san'ati va madaniyati uchun muallif, janr, oqimning o'ziga xos xususiyati bo'lgan badiiy uslubning qasddan taqlididir. Tasviriy san'at va dizaynda tasvirlangan raqamlar va ob'ektlarni shartli texnika yordamida umumlashtirish. Stilizatsiya qilish, ayniqsa, tasvirning ob'ektini naqsh motifiga aylantiradigan naqshga xosdir.

Grotesk - fransuzcha grotesque, so'zma-so'z - «g'alati», «kulgili»; Italiyancha grotta - «Grotto», «g'or»; grottesco - «g'alati» - haqiqiy va hayoliy, ishonarli va karikatura, komik karikaturaning g'aroyib va ziddiyatli kombinatsiyasi orqali badiiy tasavvur, kulgili yoki tragikomik tarzda umumlashtiruvchi va hayotiy munosabatlarni keskinlashtiradigan bir tur.

Rasmning hajmi, albatta, uning mazmuniga bogʻliq. Har bir qurulish kichik hajmdagi ramkaga siqilmaydi yoki uni haddan tashqari koʻpaytirishi mumkin emas. Har bir uchastka uchun mos format topish kerak.

Asosiy faol obʻekt odatda optik markaz yaqinidagi rasmga joylashtiriladi. Bu sizning koʻzingiz bilan butun rasmni bir vaqtning oʻzida qamrab olish va uzoq masofadan tarkibni qabul qilish imkonini beradi.

Kompozitsiya qurilishi asosan vizual inʼikosning oʻziga xosligi bilan bogʻliq, ammo u nafaqat uning, balki kompozitsiyaning mazmunini rivojlantirish mantigʻi bilan ham bogʻliq.

Rasmdagi yorugʻlik va rang nafaqat shakllar, materiallar, makon, yorugʻlik holati, balki kompozitsion qurilishning elementi hamdir. Nur va rang yordamida rassom tomoshabinning idrokini tashkil qiladi, eʼtiborini asosiy narsaga yoʻnaltiradi va uni butun tarkibning mazmuniga kiritadi.

Shunday qilib, kompozitsiyaning yaxlitligi ishning barcha elementlari bilan bogʻliq.

Ijodiy ish uchun rivojlangan vizual xotiraga, kuzatishlarning katta zaxirasiga, voqealarning mohiyatiga kirib borish qobiliyatiga ega boʻlish kerak. Kuzatishdan mahrum boʻlgan oʻquvchilar hayotning qiziqarli hodisalaridan oʻtib, ularni sezmaydilar. Ijodiy odam juda sezgir, kuzatuvchan va hayotning koʻp qirralarini chuqurroq koʻrish qobiliyatiga ega.

Bu murakkab mavzuli kompozitsiyalarni boshlashdan oldin oʻquvchilar tomonidan ishlab chiqilishi kerak boʻlgan kuzatish va fikrlash hisoblanadi. Ularni har doim va har joyda kuzatishlarini eskizlar qilishni tavsiya etish kerak. Atrofimizdagi hamma narsa harakatning muayyan ritmiga qanday boʻysunishi va oʻrganilishi kerak. Xulq - atvor, ritm harakati, imo-ishoralar, yuz ifodalari-bularning barchasi tasvir uchun boy, mazmunli va mazmunli tildir.

Kuzatuvlarni rivojlantirish uchun kompozitsion mashqlarning toʻliq eskizlaridan tashqari, koʻchada, uyda, hovlida yoki adabiyotda oʻqilgan narsalardan (qiziqish ijodiy odamning asosiy fazilatlaridan biri) koʻproq qiziqish uygʻotadigan xotiradan chizish kerak.

Mashqlarda «oʻzidan» xotirani chizish qobiliyatini rivojlantirmasdan, oʻquvchilar kompozitsiyaning eskizlarida jonli sahnani yaratishga qodir emaslar. Bunday mashqlar oʻquvchilarni insonning tashqi qiyofasi, imo-ishoralari, yurishining oʻziga xos xususiyatlarini eslab qolishga oʻrgatadi va tasvirga ijodiy yondashishga, umumlashtirish qobiliyatiga yordam beradi. Xotira ishi ijodiy ishning ifodasini kuchaytiradigan tafsilotlarni taʼkidlashni oʻrgatadi.

Kuzatuv va tasavvurni rivojlantirish mashqlari bir-birini oʻzaro toʻldirishi kerak. Kuzatishlar tasavvurni jonlantiradi va fantaziya haqiqatning koʻzga koʻrinadigan tasvirlarida boyitiladi. Xayoliy ishlarda kuzatuvning rivojlanishi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Oʻqituvchi oʻquvchilarni rejani amalga oshirish uchun haqiqiy materiallarni izlash, oʻrganish va tanlashni oʻrgatishi kerak - kompyuter texnologiyasidan foydalanish, foto materiallari va maxsus adabiyotlardan foydalanish.

Amaliy koʻnikmalarni rivojlantirish jarayonida talabalar turli texnologiyalar va amaliy sanʼat imkoniyatlari bilan tanishishlari kerak: kollaj (qogʻoz, toʻqimachilik); rasm; monotipiya; batik; lak miniatyurasi; vitraj va boshqalar).

Bolalarga turli materiallarning imkoniyatlarini ko'rsatish juda muhim va bu yerda cheklovlar bo'lmaydi.

Kompozitsiya bilan shug'ullanishdan tashqari, tasviriy va amaliy san'atning turli turlarida katta ustalarning merosini o'rganish juda muhimdir: K. Behzod (Sharqiy miniatyura), Verner Klemke, Ivan Bilbin, Aubrey Berdsley(kitob grafikasi), Kazimir Malevich(suprematizm), Vazareli, Paul Klee, Katsusiko Xokusay, Gustav Dore, Anatoliy Bobrov, Galina Li, Mariya Li-safi, Bobur Ismoilov va boshqalar.

O'quv jarayoni uchun umumiy talablar

Bolalar musiqa va san'at maktabi "Tasviriy san'at bo'limi"da tahsil olayotgan bolalar «kompozitsiya» fanidan quyidagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak:

- «kompozitsion» mavzusining asosiy ta'riflari va tushunchalarini bilish va qo'llash:
 - estetika, kompozitsiya, rasm tekisligi, kompozitsiya turlari-fazoviy (ko'p qirrali) va tekislik (bir qirrali), kompozitsion turlari – yopiq va ochiq, format, simmetriya, assimetriya, dinamika, statik, muvozanat, ritm, kontrast, nyuans, oltin qism, oltin bo'lim qoidasi, kompozitsion markaz;
- uning xilma-xilligida dekorativ va amaliy san'atni tushunish;
- formatni tanlash va undagi rasmni joylashtirish;
- bezakni yaratish tamoyilini tushunish: geometrik, o'simlik, hayoliy;
- adabiyot bilan ishlash (tasviriy):
 - a) ishni tanlash (yoshga va tushunishga qarab),
 - b) materiallarni yig'ish (fotosuratlar, reproduksiya va boshqalar.),
 - c) eskizni ishlab chiqish,
 - d) asl nusxasini bajarish;
- tematik kompozitsiyada ishlash:
 - a) kontseptsiya va uslubni ishlab chiqish,
 - b) tasviriy materiallarni to'plash (fotosuratlar, reproduksiya va boshqalar.),
 - c) eskizni ishlab chiqish,
 - d) asl nusxasini bajaring;
- dekorativ va amaliy san'atning turli yo'nalishlarida (kollaj, yog'och, metall, kulolchilik, batik, vitraj, lak miniatyurasi, dekorativ paneli, qo'g'irchoqlar, dekupaj, qog'ozdan ishlov berish va h. k.) texnik ko'nikmalarga ega bo'lish;
- kesish va o'tkir narsalar bilan ishlashda xavfsizlik qoidalarini bilish (ish yuritish pichog'i, qaychi, eshik ignalari va boshqalar);
- san'atning zamonaviy yo'nalishlari haqida bilish;
- jamoada ishlash;
- ish joyingizni tashkil qilish;
- kompozitsiyalar uchun asboblarni va materiallarni buyurtma qilish, ishingizni tartibga solish va saqlash;
- san'at va uslublardagi uslublar haqida fikr yuritish;

- materiallarni to'plash va ishlatish (fotosuratlar, reproduksiya va boshqalar).

Kompozitsiyalar ustida ishlash uchun mavzularning taxminiy ro'yxati:

1. O'zbekiston - bizning uyimiz.
2. O'zbekistonning urf-odatlarini, an'analarini va bayramlarini.
3. Kelajakni men qanday ko'raman?
4. Mening o'lkamning afsonalari va hikoyalari.
5. Sevimli kasbim.
6. Mening qahramonim (adabiy, tarixiy, zamonaviy).
7. Dunyo xalqlarining afsona va hikoyalari.
8. Adabiy asarlar uchun illyustratsiyalar.

Tematik vazifalar o'qituvchi o'quvchilarning individual qobiliyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqadi va tarqatadi.

1-SINF

Birinchi sinfnin vazifalari, birinchi navbatda, mavzunin asosiy tushunchalari va ta'riflarini bilish va rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Tushuntirish o'quvchilarning yoshini hisobga olgan holda, tushunarli, tilda mavjud bo'lishi kerak. Vazifalar murakkab emas, balki qiziqarli, metodik jihatdan o'ylab topilishi kerak.

Ta'limning birinchi yilida bolalar materiallar bilan ishlashning asosiy ko'nikmalarini o'rganishlari kerak: qog'oz, karton, to'qimachilik ashyolari. Nazariy bilimlar amaliy vazifalar bilan belgilanadi.

Ta'limning birinchi yilining oxiriga kelib o'quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- kompozitsiyaning asosiy tushunchalarini o'rganish: kompozitsion tushuncha, rasm tekisligi, kompozitsion turlari: fazoviy (ko'p qirrali) va tekis (bir qirrali), kompozitsion turlari – yopiq va ochiq, format, simmetriya, assimetriya, dinamik, statik, muvozanat, ritm, kontrast, nyuans, oltin qism, oltin qismning qoidasi, kompozitsion markaz;

- naqsh yaratishning asosiy tamoyillarini bilish va uni amalga oshirish (chizilgan ham kollaj bo'lishi mumkin);

- moddiy tomomdan chuqur bilimga ega bo'lish: qog'oz, karton (to'qimachilik);
- tematik kompozitsiyada ishlash.

Ijro formati va texnikasi vazifalarga va vazifani kompozitsion hal etishga mos kelishi kerak.

(Sinfda 6 – 11 yoshdagi 4 – 7 ta o'quvchi)

2-SINF

Ikkinchi sinfda birinchi sinfda olingan bilim va ko'nikmalar belgilanadi. Vazifalar murakkablashadi, ishni bajarish talablari ortadi. Hayvon va inson harakatlarining vosita qobiliyatlari, plastik anatomiya haqida qisqacha ma'lumot berish kerak. Ikkinchi sinfda aniq kompozitsiyalar bo'yicha ishlar yanada chuqur va puxta olib borilmoqda.

Amaliy ishda uning xilma-xilligida dekorativ va amaliy san'atni tushunish kerak. Siz tekis va egri sirtlarni bo'yashga e'tibor qaratishingiz mumkin. Bundan tashqari, mato – batik ustida rasm ham o'zlashtirilishi mumkin. Qisqa muddatli topshiriqlarda siz turli to'qimalarning ishlarini o'z ichiga olishi mumkin.

Ta'limning ikkinchi yilining oxiriga kelib o'quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- inson va hayvonlarning harakatining asosiy nisbatlarini va vosita ko'nikmalarini bilish;

- ikki yoki uchta figurali tematik kompozitsiyani ishlab chiqish;

- adabiy asar bilan ishlash (hikoya illyustratsiyasi);

- amaliy-dekorativ san'at tushunchasi haqida bilish;

- tekis va sirt egri bo'ylab bo'yash usullarini o'rganish,

Ijro formati va texnikasi vazifalarga va vazifani kompozitsion hal etishga mos kelishi kerak.

(Sinfda 7 – 12 yoshdagi 4 – 7 ta o'quvchi)

3-SINF

Uchinchi yillik o'quv yilidagi bolalar allaqachon o'rta maktab o'quvchilari hisoblanadi, shuning uchun uchinchi sinfdagi vazifalar murakkablashadi. O'quvchilar insonni, boshning tuzilishini, yuzning qismlarini o'rganishga kirishadilar. Aniq kompozitsiya detallar ustida ishlashni batafsil o'rganish imkonini beradi. Lekin o'quv jarayoni har doim o'qituvchi nazorati ostida bo'lishi kerak. Mavzu-tematik topshiriqlarda o'quvchilarning tasavvurlarini rivojlantirishga va olingan ko'nikmalarni ijodiy qo'llash qobiliyatiga hissa qo'shish kerak.

Uchinchi sinfda o'quvchilarga dekorativ va amaliy ish uchun (qutilar, esdalik sovg'alari va h. k.) materiallarni tanlash mumkin: plastik massa, yengil massa, shuningdek, keramika, vitraj, dekupaj va boshqalar.

Uchinchi sinfda Sharqiy miniatyuraga alohida e'tibor berilishi kerak: uslub tamoyillari va yaratilish usullari.

Ta'limning uchinchi yilining oxiriga kelib o'quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- 2-3x figurali tematik kompozitsiyada ishlash imkoniyatiga ega bo'ling;

- tasvir ustida ishlash (adabiy, tarixiy, zamonaviy);

- Sharqiy miniatyurani shakllantirish tamoyillari va uni yaratish usullarini bilish;

- amaliy mashg'ulotlarda turli texnikani bilish va ulardan foydalanish.

Ijro formati va texnikasi vazifalarga va vazifani kompozitsion hal etishga mos kelishi kerak.

4-SINF

To`rtinchi sinfda o`quvchilarning tasviriy san`atdagi uslublari haqidagi bilimlari boyitiladi. Tematik kompozitsiyalar ustida ishlash mavzularni tanlashda erkinlikni anglatadi. Tarixiy janrga e`tibor qaratishingiz mumkin, chunki san`at tarixida ular juda keng ma`lumotga ega. Mavzular ko`p figurali, burchakli, dinamikli bo`lishi mumkin. Yordamchi materiallar bilan ishlashga qodir bo`lgan o`quvchilar tasvirning tarixiy haqiqiylikiga erishishlari mumkin: interyer, kostyum, uy-ro`zg`or buyumlari, zargarlik buyumlari, arxitektura va boshqalar.

Tasviriy san`at ustasi (masalan, kitob grafikasi) ning mashhur ishlaridan oddiy nusxa olish foydalidir.

Amaliy kompozitsion ishlar amaliy texnologiyalarni o`zlashtirish va takomillashtirishda davom etmoqda. O`quvchilarga tarixiy elementning (butaforiya) nusxasini olishni taklif qilishingiz mumkin. Bu o`qituvchining ixtiyoriga ko`ra, papyemashe va boshqa ishlash variantlari bo`lishi mumkin.

Ta`limning to`rtinchi yilining oxiriga kelib o`quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- tasviriy san`at uslublarini tushunish;
- ko`p tilli tematik kompozitsiyada ishlash;
- nusxa ko`chirish bo`yicha o`qituvchi rahbarligida bosqichma-bosqich ishlash;
- xayoliy materialni to`plash va undan foydalanish;
- amaliy ishlarda texnik ko`nikmalarni takomillashtirish.

Ijro formati va texnikasi vazifalarga va vazifani kompozitsion hal etishga mos kelishi kerak.

5-SINF

Beshinchi sinfda o`quvchilar qo`lga kiritilgan ko`nikmalarni jamlaydilar. Ular hayotiy taassurotlar asosida hikoya qiluvchi kompozitsiyalarni ishlab chiqadilar. Ish eskizlar va eskizlar asosida amalga oshiriladi. Harakatdagi raqamlar bilan hikoya kompozitsiyalari eng qiyin vazifalardan biridir. Bu yerda o`quvchilarning barcha bilimlari, ko`nikmalari va ko`nikmalari namoyon bo`lishi kerak. Ularning kuzatuvi, texnik mahorati va uslubi juda yuqori darajada bo`lishi kerak.

Bundan tashqari, o`quvchilar uchun majoziy fikr yuritish, tasavvurga ega bo`lish qobiliyati juda muhimdir. Dekorativ asarlar ustida ishlash bolalarga bu qobiliyatlarni rivojlantirish va mustahkamlashga imkon beradi. Dekorativ ishlar ichki va landshaft uchun mo`ljallangan bo`lishi mumkin.

O`quvchilarning texnik imkoniyatlari va manfaatlari doirasi bitiruv yilining asosiy mavzusi bo`lgan yakuniy ish uchun asos bo`ladi.

Ta'limning beshinchi yilining oxiriga kelib o'quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- inson shaklining eskizlarini (statik va harakatda) qilish;
- tanlangan materialda ishlash;
- mustaqil tayyorgarlik ishlarini olib boorish;
- aniq kompozitsiyani ishlab chiqish va yaratish ustida mustaqil ishlash;
- ko'p figurali kompozitsiyani amalga oshirish;
- zamonaviy san'at va zamonaviy texnologiyalar (kompyuter, foto, va hokazo) tarzini bilish.

Ijro formati va texnikasi vazifalarga va vazifani kompozitsion hal etishga mos kelishi kerak.

(Sinfda 10 – 15 yoshdagi 2 – 4 ta o'quvchi)

Har bir sinf uchun Turli yoshdagi va turli darajadagi iqtidorli o'quvchilar uchun murakkablik darajadasi turli imtihon talablari

“Tasviriy san'at bo'limi”da imtihonlar birinchi yarim yillikning oxirida va o'quv yilining oxirida ko'rib chiqiladi, natijada yakuniy yillik baholar qo'yiladi.

1-sinf

1. Dastgohli: geometrik bezak (Friz). Talab: aniqlik, ritmni tushunish, fantaziya.

Amaliy: kollaj(oddiy). Talab: tartib, aniqlik, fantaziya.

2. Dastgohli: bezak(geometrik va o'simlik). Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.

Amaliy: kollaj(oddiy). Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.

3. Dastgohli: adabiy asarni tasvirlash. Talab: komponovka qilish, tasavvur qilish, ijro etish texnikasi.

Amaliy: kollaj(o'rta murakkablik). Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.

2-sinf

1. Dastgohli: aniq kompozitsiya (oddiy) yoki adabiy asar uchun illyustratsiya (oddiy). Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.

Amaliy: qo'lyozma(oddiy). Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.

2. Dastgohli: tematik kompozitsion (o'rtacha murakkablik) yoki adabiy asar (o'rtacha murakkablik) uchun masal. Talab : komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.

Amaliy: qo'lyozma (o'rta murakkablik) batik bo'lishi mumkin. Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.

- 3. Dastgohli:** aniq kompozitsiya (ko'p tilli) yoki adabiy asar uchun illyustratsiya. Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.
- Amaliy:** qo'lyozma. Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi, millimetr va kuzatuv qog'ozi bilan ishlash qobiliyati.

3-sinf

- 1. Dastgohli:** mavzuli kompozitsiya. Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.
- Amaliy:** miniatyura(oddiy). Talab: komponovka qilish qobiliyati, tasvir, ishlash usuli.
- 2. Dastgohli:** mavzuli 2-3x figurali kompozitsiya. Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.
- Amaliy:** miniatyura. Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.
- 3. Dastgohli:** aniq kompozitsiya(ko'p figurali). Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.
- Amaliy:** miniatyura(o'rta murakkablik). Talab: komponovka qilish qobiliyati, tasvir, ishlash usuli.

4-sinf

- 1. Dastgohli:** aniq kompozitsiya. Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.
- Amaliy:** nusxa ko'chirish (oddiy). Talab: bajarish usuli.
- 2. Dastgohli:** aniq kompozitsiya(o'rta murakkablik). Talab: komponovka qilish qobiliyati, tasavvur qilish, ishlash texnikasi.
- Amaliy:** nusxa ko'chirish (o'rtacha murakkablik). Talab: ijro texnikasi.
- 3. Dastgohli:** aniq kompozitsiya (murakkab). Talab: komponovka qilish qobiliyati, turlilik, ishlash texnikasi.
- Amaliy:** nusxa ko'chirish (murakkab). Talab: ijro texnikasi.

5-sinf

Kompozitsiyaning yakuniy ishi 3 dan 5 ta asargacha bo'lgan. Bu bitta mavzu bilan birlashtirilgan 3 dan 5 tagacha bo'lgan dastgohli rasm, grafik tematik ketma-ketlik shaklida amalga oshirilishi mumkin. Bu 3 dan 5 tagacha bo'lgan kitob tasvirlari bo'lishi mumkin. Bu amaliy-dekorativ dizaynda taqdim etilishi mumkin: panno, batik, vitraj, mozaika, rasm, amaliy dizayn va boshqalar.

Yakuniy ish bo'yicha o'quvchilar butun o'quv yili davomida ishlashadi. Yakuniy ishlar tegishli dizaynda taqdim etiladi. Format 1\3 dan 1\2 gacha bo'ladi. Biroq, g'oyaga qarab, format va texnika erkin tanlanishi mumkin.

«Qalamtasvir» fani asosida taxminiy mavzuli reja.

1 sinf

Dastgohli kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu: «Kompozitsiya» mavzusiga kirish.....1 soat.
2. Mavzu: Kompozitsiya turlari: fazoviy (ko‘p qirrali) va tekis (bir qirrali).....1 soat.
3. Mavzu: Format (turli formatlar bilan tanishish).....1 soat.
4. Mavzu: «Mening oilam».....8 soat.
5. Mavzu: Kompozitsiyalar turlari: ochiq va yopiq.....2 soat.
6. Mavzu: Simmetriya va assimetriya.....2 soat.
7. Mavzu: Dinamikasi va statikasi.....2 soat.
8. Mavzu: Muvozanat.....2 soat.
9. Mavzu: Ritm (naqshning asosi).....2 soat.
10. Mavzu: Kontrast va nyuans.....2 soat.
11. Mavzu: Oltin qismning qoidasi.....2 soat.
12. Mavzu: «Mening o‘lkamning afsonalari va hikoyalari» (olingan bilimlardan foydalangan holda).....9 soat.

Dekorativ-amaliy kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu: «Amaliy-dekorativ san’at» mavzusiga kirish.....1 soat.
2. Mavzu: Qog‘oz bilan ishlash (origami, modellashtirish ,kollaj).....10 soat.
3. Mavzu: Amaliy-bezak san’atning asosi.....1 soat.
4. Mavzu: Geometrik bezak.....4 soat.
5. Mavzu: O‘simlik bezaklari.....4 soat.

6. Mavzu: Hayoliy bezak.....4 soat.
7. Mavzu: “Ertakdagi qush” naqshli kompozitsiya(kollaj bo‘lishi mumkin)..... 10 soat.

2 sinf

Dastgohli kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu: Figurativ hikoya tarkibi.....1 soat.
2. Mavzu: Inson harakatining vosita qobiliyatlari (sxemalar).....3 soat.
3. Mavzu: «O‘zbekiston - bizning uyimiz» (2-3 ta figura).....10 soat.
4. Mavzu: «Mening qahramonim «(kasb, adabiy, zamonaviy) 10 soat.
5. Mavzu: «Milliy bayramlar va urf-odatlar».....10 soat.

Dekorativ-amaliy kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu: Turli xil xalq rasmlari.....1 soat
2. Mavzu: Yog‘ochga rasm tushirish (oshxona taxtasi).....10 soat.
3. Mavzu: Keramika rasmlari (ko‘za).....10 soat.
4. Mavzu: O‘yinchoq13 soat.

3 sinf

Dastgohli kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu:»Sharq miniatyurasi«(kompozitsiyani qurish xususiyatlari, tasviriy plastika, tasviriy xususiyatlar).....1 soat.
2. Mavzu: Sharq miniatyurasi kompozitsiyasi.....10 soat.
3. Mavzu: Qoplangan qog‘oz yordamida «monotipiya» texnikasini o‘rganish.....4 soat.
4. Mavzu: «Kelajakni qanday ko‘rishim mumkin».....10 soat.
5. Mavzu: «Mening orzuimdagi uy».....9 soat.

Dekorativ-amaliy kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu: Milliy to'qimachilik(ipak, paxta).....1 soat.
2. Mavzu: Batik matoni bo'yash usuli (namoyish).....1 soat.
3. Mavzu: Sovuq batik usulida mato rasmlari.....12 soat.
4. Mavzu: Milliy xalq kiyimlari va uning milliy xususiyatlari.....1 soat.
5. Mavzu: Dekorativ panno « Xalq qahramonlari «(to'qimachilik kollajlari) ... 19 soat.

4 sinf

Dastgohli kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu:Hikoya tarkibi(ish, dam olish, sport 3-4 figura) 9 soat.
2. Mavzu: Mashhur rassomning asarining nusxasi7 soat.
3. Mavzu: Mavzuli kompozitsiya (ko'p figurali).....18 soat.

Dekorativ-amaliy kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu :”Dekupaj” texnikasi (namoyish).....1 soat.
2. Mavzu: Original namunani bajarish.....8 soat.
3. Mavzu: Lak miniatyurasi (namoyish).....1 soat.
4. Mavzu: Original namunani bajarish.....15soat.
5. Mavzu: Vitraj oynasi.....9 soat.

5 sinf

Dastgohli kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu: Tarixiy mavzudagi ko'p figurali kompozitsiya.....16 soat.
2. Mavzu: Mustaqil mavzuli kompozitsiya.....18 soat.

Dekorativ-amaliy kompozitsiya tarkibi:

1. Mavzu: Dekorativ panno.....16 soat.
2. Mavzu: Dekorativ funktsional mahsulot.....18 soat.

Eslatma: Ma'lum bir ish bilan nusxa ko'chirish (parcha bo'lishi mumkin) tegishli miqyosda kamaytiriladi yoki kengaytiriladi. Ish o'quvchining imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'qituvchi tomonidan tanlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Grafika(Chizishni o'rganamiz). Li T.A. BMSM boshlang'ich sinflari uchun mo'ljallangan "Grafika" o'quv qo'llanmasi. T.: "ILM ZIYO", 2014yil.
2. Tasviriy san'at maktabi o'n nashrda. M: SSSR badiiy Akademiyasi nashriyoti, 1960-1963.
3. Beda G.V. Rangtasvir. M.: nashriyot "Prosvesheniye", 1986yil.
4. Helen Saut. Rasm haqida hamma narsa. M.: "Astrel" nashriyoti, 2006yil.
5. Volovik A. Devordagi odam. M.: «Detskaya literatura» nashriyoti, 1973 yil.
6. Orlovskiy G.I. Ko'rish va ko'rishni o'rganing. M.: "Prosvesheniye" nashriyoti, 1969 yil.
7. Yatsyuk O.G., Romanycheva E.T. Dizayndagi kompyuter texnologiyalari. Sank-Peterburg: "BXV-Peterburg",2001 yil.
8. Sokolnikova N.M. Tasviriy san'at, 3 qism. Kompozitsiya asoslari.,g. Obnisk: "Titul" nashriyoti, 2000yil.
9. Boraev Yu.B. Estetika. M.: "Politizdat" 2inashriyoti, 1975 yil.
10. Kosterin N. P. Chizish ilmi. M.: "Prosvesheniye", 1980yil.
11. Sidorenko E. I. Oftalmologiya. M.: GEOTAR – MED, 2002yil.
12. Shevchenko V.P. Insonning plastik anatomiyasi va qalamtasviri. San'at maktablari, litseyr,kollej o'quvchilari uchun. T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1996 y. (rus., o'zb.)
13. Kuzin vs Kubyshkina V. E. Shpikalova T. Ya. Tasviriy san'at maktabidagi 1 – 4 sinf o'qituvchilari uchun o'quv qo'llanma. M.: "Prosvesheniye", 1988 yil.
14. Zaytsev A.S. Ustalar maslahati(Savitskiy, Krimov, Yuon, Ioganson, Deyneko, Vatagin, Kibrik). Rangtasvir va qalamtasvir. Yosh musavvirlar uchun yordam. L.: "XudojnikRSFSR", 1979yil.
15. Rostovtsev N. N., Ignatiev S. E., Shoroxov E. V. Qalamtasvir. Rangtasvir. Kompozitsiya: Xrestomasiya: Pedagogika institutlari uchun o'quv qo'llanma. M.: "Prosvesheniye", 1989yil.